

Сурва, весела година

Нова година е празникът с най-много имена в българския език. Известен е като Васильовден, Василонден, Василица, Василия, Сурваки, Сурва, Сурува, Суроздру. Отличава се с богата празнична обредност и е свързан с важен повратен момент в природата – деня на зимното слънцестоене, което го прави подходящ за различни гадания и обреди. На първи януари именници са Васил, Василка, Веселин, Веселина, Весела, Васко. Обичаите, които се изпълняват на този ден са обредна трапеза, сурвакане, маскирани дружини и „ладуване“.

ВАСИЛЬОВДЕН

На 1 януари църквата чества големия християнски мислител, философ и писател св. Василий Велики (ок. 330–379), който успява да наложи принципите на ортодоксалното християнство в голяма част на източните територии на Римската империя. На Василий Велики принадлежи и идеята за активното милосърдие и активното добротворство като израз и реализация на Христовия закон на любовта и прошката. Съставената от него Василиева света литургия се изпълнява десет пъти през църковната година. След смъртта му църквата го канонизира за светец.

СУРВАКАНЕ

Това е най-характерният за Нова година обичай, известен в цяла България. Обичаят сурвакане е втората част от празника. Той започва на зазоряване в утринта на Васильовден. Сурвакарите са момчета до 10 – 12 годишна възраст. Те се събират на групички и обикалят къщите на близки и съседни, като започват от своя дом. Всяко от тях има торбичка и носи сурвачка. По смисъл сурвакането е пожелание и обредно осигуряване на здраве.

СУРВАКНИЦА

Наричана е още сурвачка, суровакница, василчарка и др. Нейната

украза, свързана често с основния за даден район поминък, е разнообразна – преплетени клонки, нанизани от пуканки, разнообразни вълнени конци, малки кравайчета. В Централна и Източна България сурвачката се украсява с плодове, зърна и хлебни изделия, докато в Западна България често се окачват и монети. Задължително е обаче дрянските клонки да се привържат, с което сурвачката добива формата на буквата „Ф“. Дрянската пръчка, оформена като сурвачка, има магическа сила само в един ден от годината, през другите дни тя е обикновена вършина!

СУРВАКАРСКА БЛАГОСЛОВИЯ

Тя е наричана от народа блаженка, слава, молитва, сорвакия. Представя вербална магия, чието действие подсилва осигуряването на здраве и изобилие във всичко. Често се сурвакат и домашните животни. Сутрин рано, или още в първите часове на празника, младите сур-

вакари посещават стопаните и чрез отмерени удари със сурвачката по техния гръб изричат благопожелания за здраве, берекет и късмет. Сурвакарите сурвакат всички с думите: „Сурва година, весела година, живо здраво догодина, догодина до амина“, след което получават от домакините кравайчета, плодове, орехи, сланина, дребни пари и малки подаръци.

ТРАДИЦИОННА ТРАПЕЗА

Вечерята срещу Нова Година е втората Кадена Вечеря след Бъдни вечер. Тя се отличава с блажни ястия. Обредната трапеза включва варена свинска глава, баница с късмети, в която се слагат дрянови клончета, ошав, жито, орехи, мед. Около огъня или трапезата се гадае за предстоящи сполуки през Новата година. След като най-възрастният в семейството прекади трапезата, вдига високо питата, разчупва я и дава на всеки по едно парче: по реда на възрастта им. Тя е с късмети от дрянови пъпки за имот и добруване, и разбира се – сребърна пара. Останалата част от баницата се пази „за Богородица“. Момите и ергените запазват първия залък от парчето си и го слагат под възглавницата си, като вярват, че който сънуват през нощта, за него ще е омъжат (оженят). Свинската глава е второто ястие тази вечер. След вечеря събират трохите от масата и ги хвърлят в огъня и наричат: „Хайде да се ражда: вино, жито, коприна, тютюн и пр.“

ПЪРВИ ЯНУАРИ – ДЕН ЗА ГАДАЕНЕ

Според народните вярвания ранната утрин на този ден е най-хубавото време за гадаене, защото отбелязва деня на зимното слънцестоене (на практика той настъпва седмица по-рано). През годината ще се случи всичко, което са показали бобът, конецът, пръстенът и всички останали

предмети за врачуване. Гадае се за предстоящите сполуки през Новата година. Това обикновено става пред огъня или край трапезата.

ОБИЧАИ И ПОВЕРИЯ

На новогодишната трапеза трябва да има много храна и напитки, за да бъде богата следващата година. Ако има сложена питка и сол, ще имате богата и щастлива година. Ако си облечете нова дреха, цялата ви година ще е щастлива и радостна. Ако в новогодишната нощ се веселите, през цялата година ще сте щастливи. Новата година трябва да се посреща с пълна чаша. В Новогодишната нощ

трябва да имате пари в джобовете си, за да ви посрещне Новата година с пари и да сте богати. Каквото ти се случи в първия ден от годината, такава ще е цялата година. В послед-

ния ден на старата година по светло изхвърлете боклука. Така разчиствате място за новото и хубавото през годината. В първия ден от Новата година не изхвърляйте боклука, за да не изхвърлите късмета си. През първия ден от Новата година не бива да се работи тежка работа, за да ви е леко през годината.

БАНИЦА С КЪСМЕТИ

Традицията повелява за Нова година всяко българско семейство да върти баница, в която са сложени късмети за всеки член от семейството плюс един, който е за Свети Василий, който се счита за покровител на дома. Навремето баницата с късмети се е правила за 14 януари, Васильовден по старому, но след смяната на календара тя се прави за 1 януари, т.е. на първия ден от Новата година.

КЪСМЕТИ ЗА ВАШАТА КОЛЕДНА ИЛИ НОВОГОДИШНА БАНИЦА

В уютна къща догодина, ще посрещнеш новата година!

Много щастие и пари,
всичко друго ще се нареди!

Утешителна награда: учение на теб се пада!

Ще те зарадва жест красив и мил –
ще се качиш на нов автомобил!

Стига ти тая награда – пара ти се пада!

Ще бъде Коледа красива, годината за теб – щастлива!

Внезапно, като гръм във ясен ден,
от любовта ще си сразен!

Малко юначе в къщата ще плаче!

Кариера чакай ти – ще летиш из висини!

Не хвърляй късмета си на боклука
и ще имаш голяяма сполука!

Сериозен курс ти предстои,
с игри и танци до зори!

Тук няма искаш и не щеш –
във службата ще порастеш!

За нова работа се стягай!
И от късмета си не бягай.

Щом клончето от дрян се падна, знай
– от здравето не ще избягаш, май!

Пътуване до тайнствена страна,
ще имаш през годината добра.

Метличка – като домакия,
ще шеташ цялата година!

Нови проекти и смели мечти,
залавяй се бързо, не чакай, не спи!

На сянка на чардака,
почивка теб те чака!

Изобилие от пари
като дъжд над теб ще завали!

Бебе плаче, куче лай
е, това си е домашен рай!

БАНИЦА С КЪСМЕТИ

Продукти: 1 чаена чаша вода, 3 супени лъжици олио, 1,5 супена лъжица ябълков оцет, 1 пакетче масло, 300 грама сирене, 100 грама твърда извара, 5–6 яйца, 1 супена лъжица кисело мляко, щипка сода за хляб, щипка сол

Приготовление:

Замесете тесто с водата, оцета, солта, олиото и 1 яйце. Тестото се меси докато започне да прави шупли. Остава се да постои поне 20 минути. След

това се разделя на питки, които се мажат с масло и разпределят три по три за разточване. От всяка тройка се разточва тънка кора, като краищата ѝ се обрязват преди да се сложи в тавата. От сиренето, изварата, 4 яйца, содата и киселото мляко се прави пълнката. Тавата се намазва обилно с разтопено масло и се поставя първата кора. Ръси се с масло и се слага първата кора. После се ръси се с пълнката. Когато се наредят половината от корите се слагат и късметите. Трябва да пресметне добре колко хора ще има на трапезата, за да не остане някой от тях без късметче. Късметчетата се наричат предварително (например дрянът за здраве, монетата за пари и т. н.) и се разпределят равномерно в тавата, след което нареждането на кори и пълнка продължава, докато баницата се завърши. Оставят се две – три лъжици от пълнката и към тях се добавя последното яйце. Разбърква се и се размазва върху най-горната кора. Поръсва се добре с останалото масло и се пече до розово.

ВИТА БАНИЦА С КЪСМЕТИ

Продукти – около 500 гр. брашно (обикновено отиват повече), две яйца, 2 с. л. олио, 1 ч. л. оцет, 1 ч. л. сол, малко вода, около 400 гр. краве сирене, по-твърдо, 200 гр. краве масло, дряннови клончета

Приготовление

Брашното се пресява в голям съд. В средата му се прави кладенче, където се поставя едното яйце, предварително разбито, оцетът, солта и 2 с. л.

олио. Замесва се меко тесто, като от време навреме се добавя малко хладка вода, но не повече от половин чаена чаша. След като е добре измесено, тестото се разделя на пет еднакви по размер топки. Всяка топка се разточва на тънка кора с диаметър около двадесетина сантиметра. В средата ѝ се слага чинийка, кората се намазва с разтопено краве масло и се нарязва на дванадесет равни части. „Листенцата“ на „маргаритата“ се нахлупват едно върху друго. От получената топка се разточва кора, която се намазва с краве масло, с част от второто яйце, което също е добре разбито и се наръсва с 1/5 от натрошеното сирене. Вътре се слагат късметите, листът се навива и се слага в тавата. С клечки отбелязваме местата на дрянновите клончета, за да не изядем после някое късметче. Пече се на 220 градуса около трийсет минути, след което се покрива с фолио и се пече още десетина минути. Фолиото се маха, за да се доизпече отгоре, вади се от фурната, наръсва се с вода и се покрива с кърпа да престои и омекне.

НА ЙОРДАНОВ ДЕН НЕБЕТО СЕ ОТВАРЯ

Йорданов ден се празнува на 6 януари. Именници са Йонко, Йонка, Йото, Йордан, Йорданка – по названието на палестинската река Йордан, Богмил (мил на Бога) и Богдан (даден от Бога). Данчо, Дана, Боян. Известен е още като Водици, Водокръщи, Богоявление, Мъжки водици. Това е празникът, с който завършват т. нар. Мръсни дни. В навечерието на Йордановден се приготвя последната, трета кадена вечеря. На трапезата се поставят само постни храни и недогорялата свещ от втората кадена вечер. Орехите от Нова година се разчупват и по тях се гадае за бъдещето. Обредната трапеза включва прясна пита, колачета, сарми с кисело зеле, пълнени чушки, зеле, фасул, орехи, вино.

С Йордановден е свързано познатото на всички българи вярване, че през нощта срещу празника „небето се отваря“ и който в този момент поиска нещо, то ще се изпълни.

НА ЙОРДАНОВДЕН СЕ ИЗВЪРШВАТ РЕДИЦА ОБРЕДИ С КРЪСТЕНА ВОДА

Типично е освещаването на водата. След службата в църквата свещеникът хвърля кръст във вода, а ергени го изваждат. Вярва се, че този, който е извадил кръста от водата, ще бъде здрав и щастлив. Той обикаля с кръста и всички го даряват. Има поверие, че ако хвърленият във водата кръст замръзне, годината ще бъде здрава и плодovitа. Там, където е хвърлен кръстът, болните се изкъпват (напръскват), за да оздравеят. Всеки измива лицето и ръцете си „за здраве“. Наименованието на празника в Югозападна България – Мъжки водици – идва от обичая на този ден да се изкъпват само младоженците (до 1 г. след сватбата) и момченцата до еднагодишна възраст. В този район се среща избирането на кум за цялото село до следващия Йордановден. Кумът спохожда къщите с котле светена вода, взета от църквата, и ръси. В Родопите през този ден пет-шест мъже къпят обредно пеленачетата, годеници, младоженци. Обредът се

нарича хаскане по възгласа „ха-а-с-с-а“, с който придружават повдигането до 3 пъти този, който ще бъде къпан. В някои краища по къщите обикалят моми-водичарки, които изпълняват песни за всеки член на семейството. По съдържание те са близки и с коледните, и с лазарските. От Йордановден започва изпращането на сгледници и периодът на сватбите до Великденските заговезни. В някои региони наричат празника още „Водокръщи“ или „Попова Коледа“. Свързан е с вярата в очистителната, целебна и магическа сила на водата.

НА ИВАНОВДЕН ПРОДЪЛЖАВА ОБРЕДНОТО КЪПАНЕ ЗА ЗДРАВЕ

Ивановден се празнува на 7 януари. Именници са Иван и Иванка. Името Иван е със старогръцки корен от „Йоанес“, което значи „Божя благодат“ или „Бог помага“. Важно място в празничната обредност е гостуването на именниците. Обредна трапеза включва варено жито, фасул, ошав, баница, кървавица, печена луканка, свински ребра със зеле.

На този ден православната църква чества деня на св. Йоан Кръстител, който кръщава Исус Христос в р. Йордан. Йоан познава и посочва Исус като пратеник на Бога. Наречен е Предтеча, защото предрича идването на Христос на земята. Обредното къпане за здраве на Йордановден продължава и на Ивановден. Навсякъде обредът е за младоженците, като действието се извършва от кума или девера. Този ден ергените къпят момите, окъпвани са младите мъже и именниците. Обредното къпане включва и разменянето на подаръци, както и гостувания и празнична трапеза. На Ивановден по традиция се къпят именниците (Иван, Иванка, Ивайло, Ваньо, Ваня), младоженците и децата за здраве..

НАРОДЪТ ВЯРВА, ЧЕ СВЕТИ ИВАН Е ПОКРОВИТЕЛ НА КУМСТВОТО И ПОБРАТИМСТВОТО

На този ден е традиционно гостуването у кумовете. Кумците носят кравай, месо, вино. Прави се обща трапеза. Хората смятат, че водата в тоя ден освен очистителна има и посветителна сила, тъй като денят е празник на кумството и побратимството. На Ивановден изтича срокът, през който ходят новогодишните маскирани дружини. В някои райони на страната коледарите отвеждат тържествено царя на чешмата и го окъпват. След това той устройва

угощение, на което присъстват и маскирани като мечка, невеста, арапи и пр. мъже. Накрая всички излизат на празнично хоро, с което приключва пълният цикъл на обичая Коледуване.

В много селища вечерта срещу Ивановден „като се освети водата“ правят побратимство или както го наричат още „ивановство“ и „Аратличество“. Това е обреден ритуал между двама или трима мъже с клетва, в която побратимите стъпват с бос крак в жива жар. За да са силни и да милеят един за друг. После заклинателят им дава да отпият едновременно от един съд по три глътки червено вино – символ на кръвта, която ги свързва навеки, и опасани тримата с един ален пояс, побратимите разломват три обредни хляба, за да захранят и свържат завинаги в свещен съюз три рода в едно. После скрепяват новото родство с три строго последователни танца — чепня, изпълнявана от посестримите, чер пипер – игран от мъжете на трите рода, и нямско хоро – с участието на всички. Така тримата мъже сродяват родовете си и стават като братя, а съпругите им от този ден стават посестрими.

НА БАБИНДЕН НЕ СЕ ДОПУСКАТ МЪЖЕ

Празникът, посветен на бабите-акушерки, родилките и на здравето на децата, се празнува на 8 януари. Включва къпане на малките деца от бабата, което се съпровожда с благословии, намазване на децата с мед и масло, даряване на бабата с вълна и обредни кравайчета (обичаите имат магико-продуциращ смисъл за здраве); угощение на младите булки в дома на бабата.

На този ден жените стават рано, за да са ранобудни децата им и замесват пресни погачи. А невестите, родили през годината, очакват бабата в своя

дом. Участвуват всички млади жени, на които бабата е бабувала през годината. Носят хляб, баница, печена кокошка и вино. Поливат на бабата да се измие и я даряват на дясното рамо с риза, престилка, кърпа, чорапи. Празникът завършва с влечугане (къпане) на бабата. Жените откарват бабата на колесарка на реката или кладенеца, където става обредното изкъпване. Всички са накичени с върви с червени чушки и къдели вълна. На празника не се допускат мъже. По пътя до чешмата на срещнатите мъже се подхвърлят закачки. При водата окъпват бабата и я връщат на ръце в дома. Същинският празник започва едва по обяд, когато всички жени, нарамили пъстри бохчи, събрани на групи, с весел смях и песни влизат в дома на бабата. Преди гощавката бабата прекадява трапезата и благославя: „Тая година, които са родили, догодина да повторят, пълните да са изпразнят, празните да са напълнят. Амин!“ А жените загребват с длани от целебния дим към себе си, за да заченат идващата година и по-лесно рожба да добият. Бабата разчупва погачата и раздава на всяка къшей, по който гадаят какво дете ще добие -краищник за момче и средица за момиче. Следват много песни, закачки, игри и ритуално къпане на бабата. Мъжете в този ден благосклонно си траят, защото, дори само да погледат веселбата, рискуват да разгневят жените, а наказанието е пълни гащи с камъни.

АНТОНОВ ДЕН

Известен е още като Лелинден. Именници са Антон и Андон. На 17 януари православната църква почита паметта на преподобний Антоний Велики, роден ок. 260 г. В народния календар Антоновден се празнува за предпазване от болести. На този ден жените не предат, не плетат, не варят боб и леща, за да не разсърдят чумата, шарката и „синята пъпка“. Специално омесени за празника содени питки, намазани с петмез, се раздават на близки и съседни за здраве, а една се оставя на тавана „за белята, за лелята“, т. е. за чумата. В нар. представи двамата братя близнаци Андон и Атанас са

ковачи, които първи изобретяват коващите клещи. Затова Антоновден и Атанасовден се честват като празници на ковачи, железари, ножари и налбанти.

АТАНАСОВ ДЕН

Именници са Атанас и Атанаска. Обредната трапеза включва пиле, пита с мед, свинско с бамя. Православната църква почита на този ден св. Атанасий Велики (293/298–373). Името „Атанас“ идва от старогръцкото „Атанасиос“, което означава „безсмъртен“. В народните вярвания св. Атанас е представен като властелин на снеговете и ледовете. Облечен с копринена риза, той отива в планината на своя бял кон и се провиква: „Иди си, зимо, идвай, лято!“ Затова и празникът е известен и като Среди зима. Атанасовден се почита, както и Антоновден, като патронен празник от ковачи, железари, ножари и налбанти, а заедно с това и като празник в чест на чумата и шарката. За омилостивяване на болестта се пекат питки, които се надупчат с вилица, за да не се „надупчат“ децата от шарка. Жените спазват същите забрани, които характеризират Антоновден. На Атанасовден се заколва черно пиле или кокошка, което се приготвя с ориз и се раздава на комшии и близки против болести. Перата се запазват, защото се вярва, че притежават лечебна сила. В някои райони на страната моми и ергени излизат на поляните, връзват люлки, люлеят се, пеят, играят хора.

По материали от печата – Румяна Кирилова